

ایران و روسیه، همسوی‌ها و تعارضات

علی شکوهی

خیلی تمایل ندارم درباره سیاست خارجی چیزی بنویسم چون الحمدلله کم نیستند دوستانی که در این حوزه صاحب‌نظرند و نظرشان را هم منعکس می‌کنند اما از بس درباره مناسبات میان ایران و روسیه از ما می‌پرسند مناسب دیدم در این نوشته پاسخی به این پرسش‌ها بدهم. پرسش محوری این است که آیا روسیه می‌تواند متحد استراتژیک جمهوری اسلامی باشد؟ صراحتاً عرض می‌کنم خیر. این کشور نمی‌تواند وارد یک همکاری همه‌جانبه و درازمدت و در موضوعات محوری مورد توجه جمهوری اسلامی شود و متحد استراتژیک ایران باشد. چرایی این سخن را تبیین می‌کنم.

اول- پیشینه تاریخی روسیه و ایران با تعارض منافع علیه یکدیگر شکل گرفته است و از دوره تزار تا دوره کمونیست‌ها و تا روسیه بعد از تجزیه، ما شاهد رویارویی منافع فراوانی بودیم به صورتی که بخشی از ایران در جنگ‌های با روس‌ها تجزیه شد و از دست رفت و بخشی از مناطق ایران هم در دوره کمونیست‌ها می‌رفت که تجزیه شود و هنوز هم بر سر برخی از موضوعات سرزمینی مانند نحوه تقسیم مالکیت بر دریای خزر با یکدیگر اختلافات جدی داریم. این پیشینه رنگ خودش را بر مناسبات آینده هم می‌زند و دست‌کم این دو کشور را به دوستان قابل اعتماد یکدیگر تبدیل نمی‌کند.

دوم- ایران و روسیه دارای وحدت ایدئولوژیک نیستند که زمینه‌ساز همکاری‌های تازه شود. در دوران حاکمیت کمونیست‌ها بر شوروی، این کشور همه دولت‌ها و احزاب و سازمان‌های چپ و مارکسیست را متحد خود تلقی می‌کرد و حاضر بود هزینه کند تا وضعیت متحدانش تثبیت شود. اینک روسیه فاقد ایدئولوژی سیاسی همسو با ایران است و وارد سازوکار سرمایه‌داری با مقتضیات خاص روسیه شده است درحالی‌که ایران با محوریت دین اداره می‌شود و خودش را به نوعی حکومت مذهبی می‌داند و این چیزی نیست که اساساً مورد قبول روسیه باشد.

سوم- در یک همکاری استراتژیک انتظار می‌رود که روسیه در تعارضات اصلی جمهوری اسلامی در کنار ایران بایستد اما روسیه قادر به اتخاذ چنین سیاستی در قبال ایران نیست. اگر تعارض اصلی سیاست خارجی ایران در شرایط کنونی را اسرائیل - و نه آمریکا - بدانیم قطعاً

روسیه در کنار ایران نخواهد ایستاد. روسیه از نظر تاریخی تعارضی با اسرائیل ندارد و خودش را از ابتدا تا حال دشمن این کشور نمی‌داند. شاید در دوران کمونیست‌ها مدتی در کنار اعراب و در مقابل اسرائیل قرار گرفته باشد اما اکنون که دیگر کمونیست‌ها در روسیه قدرت ندارند و اعراب هم تعارضات خود با اسرائیل را به حداقل رسانده‌اند، دلیلی ندارد که ایران را بر اسرائیل ترجیح بدهد. این را در نظر بگیرید که بیش از یک میلیون نفر از یهودیان مهاجر در اسرائیل را یهودیان روسی تشکیل می‌دهند و اینان لابی قدرتمندی را در درون روسیه رقم زده‌اند که هر دولتی در روسیه روی کار بیاید، خود را دوست اسرائیل هم خواهد دانست.

چهارم- برای روسیه منافع ملی اصل است و این منافع را در هر جا که تأمین‌شدنی باشد، جست‌وجو خواهد کرد و این شامل همه کشورهای می‌شود که ممکن است دوست ایران باشند یا دشمن ایران و بنابراین مسکو مجبور است در سیاست خارجی خود توازنی را ایجاد کند که تأمین منافع این کشور در مناسباتش با دیگر کشورها را ممکن کند.

در میان کشورهای مختلف بر سر موضوعات متفاوت، اختلاف منافع وجود دارد اما روسیه مجبور نیست در هر تعارضی، یکی از طرفین منازعه را انتخاب کند. روسیه با ایران با همان منطقی مواجه می‌شود که با ترکیه یا آذربایجان یا کشورهای عربی و پاکستان و افغانستان و بنابراین برای این کشور تنها منافع ملی مهم است و برای روسیه، ایران یک اولویت استراتژیک نیست. پنجم- روسیه حتما حاضر است با ایران در برخی از موضوعات همکاری کند اما باید دانست که این همکاری مشروط و محدود است و به قیمت تحمل هزینه سنگین نخواهد بود. برای روسیه علاوه بر اسرائیل، خطوط قرمز دیگری هم برای همکاری با ایران وجود دارد که یکی از آنها، هسته‌ای شدن ایران است و دیگری تأمین گاز اروپا. روسیه تحت هیچ شرایطی دوست ندارد و اجازه نمی‌دهد جمهوری اسلامی به سلاح هسته‌ای دست پیدا کند یا وارد باشگاه کشورهای هسته‌ای جهان شود. همچنین دلش نمی‌خواهد که گاز ایران جایگزین گاز روسیه در اروپا بشود. اهرم گاز از سلاح‌های مهم روسیه علیه اروپاییان است که باعث ایجاد انعطاف در مواضع اروپا علیه روسیه می‌شود و طبعاً اگر گاز ایران جایگزین گاز روسیه شود این کشور خلع سلاح خواهد شد. ششم- روسها با آمریکا مشکلاتی دارند که یکی از آنها تلاش آمریکا برای تک‌قطبی کردن جهان با محوریت آمریکا است. روسها نظام تک‌قطبی را نمی‌پذیرند و مقاومت جمهوری اسلامی در مقابل حاکم شدن نظم جهانی مورد قبول آمریکا را قبول دارند اما حاضر به دادن هزینه سنگین برای مقابله با قدرت‌طلبی

امریکا نیستند. آنها سعی می‌کنند ایران را در حفظ مواضع خود علیه سیاست امریکا همراهی کنند اما تا جایی که منافع ملی آنان را تامین کند و کار به حل تعارضات اساسی میان ایران و امریکا نکشد، تغییر سیاست ایران در سیاست خارجی و عادی شدن روابط ایران و امریکا اصلاً منافع روسیه را تامین نمی‌کند و بنابراین روسها منافع ملی خود را در شرایط کنونی بهتر تامین می‌کنند تا زمانی که این تعارضات حل شود. هفتم- همکاری ایران و روسیه در جریان حوادث سوریه، خیلی جدی شد اما به همکاری استراتژیک نینجامید. بعد از حضور امریکا در عراق و افغانستان و به خصوص بعد از سقوط قذافی در لیبی، این احتمال وجود داشت که امریکا به صورت کامل بر منطقه مسلط شود و با کنترل خاورمیانه بتواند سازوکار مورد نظرش برای جهان را اجرایی کند. به همین دلیل روسها به مخالفت با سیاست امریکا پرداختند و در مورد سوریه حاضر به همراهی با سیاست امریکا و غرب نشدند. حافظ اسد در سوریه از محورهای همکاری ایران و روسیه شد و جلوگیری از تاسیس دولت داعش و تغییر جغرافیای سیاسی منطقه در دستور کار دو کشور قرار گرفت. در اینکه ایران، روسیه را به همکاری با خودش ترغیب کرد یا روسها، ایران را وارد بازی سوریه کردند، اختلاف اقوال وجود دارد اما این همکاری جواب داد و اسد ماند. در ادامه اما میان منافع ایران و روسیه همسویی وجود ندارد و طبیعی است که روسها تلاش می‌کنند از گسترش نفوذ ایران در سوریه جلوگیری کنند. روسها در این مقطع هم منافع اسرائیل را در نظر می‌گیرند و هم به مناسبات خود با ترکیه توجه دارند و هم با امریکا و اروپا به تعامل مشغولند و همکاری با ایران برای آنان اصل نیست. هشتم- برای روسیه، همین ایران مطلوب است چون در تعارض با امریکا و اسرائیل، گرفتار تحریم و محدودیت‌های سیاسی و اقتصادی و برای دور زدن تحریم‌ها، مجبور به همکاری با روسیه و تامین نظرات این کشور است. ایران ضعیف، قادر به رقابت اقتصادی با روسیه نیست و اگر ایران از تحریم خارج شود، به رقیب جدی صادرات نفت و گاز به اروپا تبدیل خواهد شد. ایران قدرتمند با توجه به موقعیت استراتژیک و منابع انرژی عظیم و نیروی انسانی توانمند قطعاً به صورت رقیب منطقه‌ای روسیه در خواهد آمد و این را روسیه نمی‌پسندد. نهم- ما باید با روسیه همکاری کنیم ولی حد همکاری و میزان انتظار از این همکاری را باید درست و واقع‌بینانه طراحی کنیم. روسیه متحد استراتژیک ما نخواهد شد اما دلیلی ندارد که مطابق نظر برخی از شیفتگان امریکا، ما تعارض با این کشور را جایگزین تعارض با امریکا بکنیم. اگر منافع ملی ما در شرایط جدید جهانی با همکاری با همه دولت‌ها تامین می‌شود، روسیه هم یکی از همسایگان مهم ایران

